

STJEPKO TEŽAK

DIJALEKATSKA OSNOVICA U JEZIKU FRANA KRSTA FRANKOPANA

U osnovi točna, iako ne sasvim precizirana i objašnjena, Kombolova konstatacija da je Frankopanova poezija pisana čakavicom s »više kajkavskih i štokavskih utjecaja nego kod Petra Zrinskoga«¹ navodi svakog radoznalijeg čitatelja Frankopanovih pjesama na pitanje o pravom podrijetlu i te čakavice, i onih kajkavskih i štokavskih utjecaja. Premda bez studioznijega lingvističkog udubljivanja u jezik Frankopanove pjesničke zbirke, već je Radoslav Lopašić nagovijestio o kakvoj je zapravo dijalekatskoj osnovici riječ: »Njegove (Frankopanove, o. p.) pjesme u bosiljevačko-brajskom narječju pune su uzleta poetičkoga i jamačno jedan od najboljih proizvoda kajkavsko-čakavske starije knjige.«² Naime, Lopašić je pošao od vrlo jednostavne pretpostavke da je temelj Frankopanova jezika njegov zavičajni govor. Frankopan je rođen u nekom frankopanskom zamku između Mrežnice, Dobre i Kupe (po svoj prilici u Bosiljevu), a u tim krajevima zaista se govori narječjem koje je čakavsko-kajkavsko i moglo bi se zvati brajskim. Brajsko je naziv (danas uglavnom s pejorativnim prizvukom) za sela oko Ozlja, Novigrada na Dobri, Bosiljeva i Barilovića (na lijevoj obali Korane).

Istražujući te brajske govore ustanovio sam da oni čine prilično jedinstvenu dijalekatsku cjelinu, a glavna su im obilježja: ikavsko-ekavski refleksi jata po pravilima Jakubinskoga, akavski refleksi starih poluglasova (s djelomično reduciranim vokalom, uglavnom u nenaglašenoj poziciji, u nekim selima), štokavski izgovor afrikata č, ć i đ, kolebanje u upotrebi štokavskog i kajkavskog lika futura, upitno-odnosna zamjenica *kaj* (*kej*) i brojni leksemi.

Usporedba tih današnjih brajskih govora s jezikom »Gartlica za čas kratiti« pokazuje da je tragični pjesnik, kao i drugi ondašnji književnici,

¹ M. Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, Zagreb, 1945.

² R. Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, Zagreb, 1895.

poput Marulića, Držića i Gundulića, gradio svoj književni jezik na osnovici zavičajnog govora obogaćujući ga i oplemenjujući blagom bogate hrvatske književne baštine. U Frankopana je ta osnovica čakavska, i to ikavsko-ekavska, kao i u govorima na prostranu pojasu od zadarskih otoka do karlovačkoga četveroriječja, kojima su se podjednako služili i kmetovi i gospodari frankopanskih posjeda. Frankopani Tržački, Slunjski i Ozaljski gospodarili su dugo tim prostorima, kako nas uvjerava Vjekoslav Klaić: »Od Ozlja, Dubovca i Bosiljeva, preko Ogulina, Modruša i Brinja pa do primorskih gradova u starom Vinodolu (od Trsata do Novoga) nižu se gradovi, dvorci i zamci koje su oni (Frankopani, o. p.) sagradili.«³ Na čakavskoj, ikavsko-ekavskoj podlozi koju nalazimo u spisima Bernardina, Bolfa, Stjepana i Vuka Frankopana,⁴ ali koju su u toku stoljeća pomalo mijenjali adstratski i superstratski utjecaji kajkavice i štokavice, izrastao je, dakle, jezik »Gartlica za čas kratiti« i »Trumbite sudnjega dneva«.

Iz dijalektološke građe koju sam skupio po selima u okolici Ozlja, Ribnika i Bosiljeva i iz Frankopanovih tekstova koje je Slavko Ježić objavio u poznatim knjigama⁵ izdvojio sam one jezične osobine koje uvjerljivo svjedoče o zajedničkom ishodištu Frankopanova jezika i današnjih brajskih govora.

Popis najvažnijih fonoloških, morfoloških, sintaktičkih i leksičkih osobina, s osvrtom na značajnije razlike, pokazuje koliko je zajedničkoga ostalo od dijalekatske baze na kojoj se razvio i jezik »Gartlica« i govor današnjih Ozaljčana, Ribničana i Bosiljevčana.

Glasovi i glasovne promjene

Glasovni je sustav gotovo istovjetan. U vokalizmu Bosiljeva postoji fonemska varijanta *y*: *lypa*, a u Ozlju poluvokal *a*: *otac*. U konsonantizmu ni Frankopan ni čitavo Brajsko nema fonema *dž*, a *đ* je u Frankopana mnogo rjeđe, vjerojatno zato što u njegovo doba još nije provedeno sekundarno jotovanje. Stariji ljudi u ozaljskim selima i danas još govore: *posudjê, sadjê, trêti*.

Ježić pretpostavlja da Frankopan ne razlikuje *č* i *ć*.⁶ U govorima Bosiljeva, Ribnika i Ozlja te se afrikate dobro razlikuju. Teško je pretpostaviti da bi u 17. st. bilo drukčije. Budući da je Frankopan uopće nedosljedan u pravopisu, pa će znakom *cz* npr. zabilježiti i *c*, i *č*, i *ć*, i *s*, moglo bi se, bar s jednakom vjerojatnošću, pretpostaviti da je u govoru razlikovao *č* i *ć*, ali da u pismu nije mario za te razlike. Inače bismo mogli zaključiti da on ne razlikuje *s* i *š* jer oba ta glasa bilježi znakovima

³ Vj. Klaić, *Zrinski i Frankopani*, zbornik »Posljednji Zrinski i Frankopani«, Zagreb, 1908.

⁴ Vidi: Emil Laszowski, *Izbor isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana*, JAZU, Zagreb, 1951.

⁵ S. Ježić, *Život i rad Frana Krste Frankopana*, Zagreb, 1921. i *Djela Frana Krste Frankopana*, Beograd, 1936.

⁶ S. Ježić, *Pravopis F. K. Frankopana*, Nastavni vjesnik, Zagreb, br. 3/1915.

s, ss, sz (pored z i cz za s, a si, ssi, szi, szy za š). I za sestru mu Katarinu Ferdo Rožić tvrdi da nije razlikovala č i ć.⁷ Ni Rožićevu ni Ježićevu tvrdnju nije moguće opovrći, jer je ni Franov ni Katarinin pravopis ne pobija, a i činjenica da im je mati bila Njemica prije govori u prilog tih nagađanja nego protiv njih. Međutim, ako uzmemo u obzir čakavsko podrijetlo Frankopanova roda i gotovo sigurnu pretpostavku da je Frankopanova sredina (dvorkinje, sluge, vojnici, kmetovi) najvećim dijelom razlikovala č i ć, složiti ćemo se s Ježićevim postupkom: on je, naime, unatoč sumnji u pjesnikovo razlikovanje tih afrikata njegov rukopis transkribirao u skladu s današnjim brajskim, čakavsko-kajkavskim izgovorom.

Frankopanov, bosiljevski i ribnički konsonantizam ne poznaje palatalnih spiranata ś i ź, pa ga ta crta odvaja od ozaljskoga govora.

Poluglasovi su dali *a* (*otac, veran, magla, misal*), jedino je u Ozlju u atoničkom položaju reducirani poluvokal velarne nijanse (*otac, veran, misal*).

Stari nazali odrazili su se kao *e* (*brime, jezik, objeti*), odnosno *u* (*put, haluga, ženu*), a ikavske izuzetke *ditelina* i *srića* ima i Frankopan i današnji brajski govor.

Primarno *dj* dalo je *j* (*sujen, rojen, vgajati*), a *tj* — *ć* (*ću, srića*).

Skupovi *stj* i *skj* dali su *šč* (*iščem, dvorišće*) osim u Ozlju, gdje je jednačenjem i gubljenjem suglasnika dobiven novi fonem *š* (*išem, dvořiše*).

L na kraju sloga zamjenjuje se sa *o* samo u Frankopanovim pjesmama ispjevanim prema narodnom uzorku, ali i tu nedosljedno. Nasuprot likovima *namislio, nahranio* u istoj pjesmi (*Što se kada ne iskuje, to se v hipu prigodjuje*) naći će se *uzmajnkal, dovolil, ugodil* (nerijetko iz metričkih razloga).

Refleks jata najzapažljivija je i najkarakterističnija crta koja Frankopanov jezik povezuje s govorima Bosiljeva, Zvečaja, Barilovića, Novigrada, Ribnika i Ozlja. Ta ga crta, uz mnoge druge, povezuje s jezikom Petra Zrinskoga i s jezikom cjelokupne pismenosti koja je u njegovo doba nastajala na području od Zadra do Žumberka. To je onaj već spomenuti ikavsko-ekavski izgovor prema pravilima Jakubinskoga, dopunjena tumačenjem Meyera, Mačekoga, Skoka i Hamma.

Ako se izuzmu njegove pjesme ispjevane po narodnu, možemo tvrditi da se jat u Frankopana odražava ikavsko-ekavski, s onakvom dosljednošću kakva je i u brajskim govorima. Za takav odraz jata karakteristična je njegova složenica *belosnižna* (*golubica*), kojom u jednoj riječi demonstrira oba refleksa. Kao što su njegove štokavske pjesme u pravilu ikavske s tek pokojim ekavskim izuzetkom (pored normalnog *vira* i *tilo* omaknut će mu se *vera* i *telo*), tako mu u njegovoj ikavsko-ekavskoj poeziji uz normalno *bel* gdjegdje dođe *bil*. To je najčešće u sintagmama prežetima iz narodne poezije (*bile ruke*). Takvih je odstupanja

⁷ F. Rožić, *Neoteta baština*, Zbornik »Posljednji Zrinski i Frankopani«, Zagreb, 1908.

veoma malo, a kolebanja ima uglavnom u ovim riječima: *človik* — *človek*, *htil* — *hotel*, *cil* — *cel*, *vira* — *vera*, *virno* — *verno*, *bil* — *bel*, *tilo* — *telo*, *naslíditi* — *naslediti*, *naslidovati* — *nasledovati*, *nazvistiti* — *nazvestiti*, *nazvistivati* — *nazvestivati*, *potribovati* — *potrebovati*, *dvi* — *dve*. No kvantitativni omjeri ove upotrebe idu u korist pravilnoga. Frankopan se u pravilnoj upotrebi ikavskog odnosno ekavskog refleksa u golemoj većini riječi slaže s današnjim govorima Bosiljeva, Ribnika i Ozlja:

bisan, *bižati*, *bliskanje*, *blišćati*, (Ozalj: *blišati*), *brig*, *brime*, *ciriti se*, *civ*, *civčica*, *criva* (Ribnik: *čriva*, Ozalj: *čeriva*), *cvit*, *cvitje* (danas: *cviće*), *človik* (danas: *čovik*), *čutiti*, *dica*, *dičica*, *diliti*, *dite*, *doletiti*, *doli*, *dospiti*, *dospivati*, *drivo*, *dvi*, *gdi*, *gori*, *gnjizdje* (*gnjizdo*), *grih*, *grijem*, *grišan*, *grišiti*, *grišnik*, *grmiti*, *htil*, *iskrisiti*, *jiduć*, *kripost*, *lip*, *lipota*, *litati*, *malovridan*, *medvid*, *misec*, *misečina*, *misečan*, *mišati*, *mliko*, *mríti*, *napridovati*, *navik*, *nazvistiti*, *nepotriban*, *nevridan*, *nezvist*, *nigdar*, *nigdir* (*nigdi*), *nigdor* (*nigdo*), *obisiti*, *obitati*, *okripivati*, *osvitlati*, *pina*, *plišiv*, *podiliti*, *polivanje*, *popivati*, *poprik*, *posmihuje se*, *potirati*, *potriha*, *potrihuje*, *potriban*, *povidati*, *preboliti*, *pregriha*, *prelipo*, *preminiti*, *preminjuje*, *premiriti*, *prepovidati*, *presvital*, *prik*, *pripovidati*, *prosvititi*, *rič*, *rizati*, *síditi*, *sijati*, *sime*, *slip*, *smijati se*, *smiti*, *snig*, *spovid*, *sridnji*, *stin*, *stirati*, *stribiti* (danas: *istribiti*), *strila*, *svicki*, *svića*, *svičica*, *svidočiti*, *svidok*, *svit*, *svital*, *svititi*, *svitlost*, *triba*, *trpiti*, *vik*, *vikovičan*, *viditi*, *vmišati*, *vridan*, *vridnost*, *vrime*, *vticati*, *zagrišiti*, *zamira*, *zimiriti*, *zanimiti*, *zapovid*, *zapovidati*, *zaslipiti*, *zdiliti* (*izdiliti*), *zdivati*, *zgrišujem*, *zminiti* (*izminiti*), *zmišati*, *zvir*, *zvire*, *zvirina*, *ždribe*, *živiti*

bel, *beloća*, *delo*, *delce*, *iskoreniti*, *ispred*, *koleno*, *koren*, *letina*, *letni*, *leto*, *levi*, *nevera*, *neveran*, *nevernica*, *odsede*, *prideluju*, *stena*, *susestvo*, *telo*, *venac*, *vera*, *veran*, *vernost*, *verovati*, *zabeliti*, *zneveriti* (*izneveriti*).

Prema pravilu Jakubinskoga u Ozlju se čuje više izuzetaka nego u Ribniku i Bosiljevu. Prema bosiljevskom i ribničkom *beseda*, *bled*, *cel*, *cena*, *del*, *len*, *lenost*, *mera*, *mezga*, *pesak*, *redak*, *strela*, *tesan*, *treskanje*, *zvezda* i *železo* u Ozlju je *besida*, *blid*, *cil*, *cina*, *dil*, *lin*, *linost*, *mira*, *mizgva*, *pisok*, *ridok*, *strila*, *tisn*, *triskanje*, *zvizda* i *želizo*. Frankopan pak piše *besida* (*besiditi*), *bled* (*preblediva*), *cel*, *cina* (*procimba*), *del*, *len*, *lenost*, *mira*, *mezg*, *pesak*, *redak*, *strila*, *tesan*, *triskanje*, *zvizda*, *želizno*. S Ozljem se slaže pišući *striha* (prema bosiljevskom *streha*), a s Bosiljevom i Ribnikom u priložima *ovde*, *onde* (*unde*). Ozalj tu ima dublete: pored *ovdê*, *undê* govori se i *óvdi*, *úndi*. Sa sva tri ova govora Frankopan se ne slaže u riječima *pridajem*, *prigust*, *privrnem*, *stinica*, *vitar*, *zvižbati*, koje se u današnjim brajskim govorima pojavljuju s ekavskim likovima: *predajem*, *pregust*, *prevrnem*, *stenica*, *vetar*, *izvežbati*. Ne slaže se ni u nekim riječima gdje *i* nije podrijetlom od *jata*, a naravno i u riječima koje zapravo ne pripadaju leksiku ovih govora: *bilig*, *ditić*, *diva*, *divojački*, *hlipiv*, *kolipka*, *osíditi*, *pinezi*, *pilda* (pored *pelda*), *plime*, *pohlipan*, *pohlipnost*, *prija*, *protulitje*, *sid*, *sidine*, *siver*, *strimenak*, *svitovati*, *tinja* (pored *tenja*), *ulisti*.

Akavski refleks u riječi *nadra* ima i Frankopan kao i svi ovi govori.

Prijedlog *v* odrazio se u Frankopana trojako, kao, uosialom, i u brajskim govorima: *va*, *v* i *u*. U Bosiljevu i Ribniku prevladava *u*, dok je *va* čest u nekim stalnim, frekventnijim izrazima (*va me*, *va dragu*), a može se, iako rjeđe, čuti i *v*, naročito u selima koja graniče s ozaljskim govorom. U Ozlju je samo *v* i *vu*. U Frankopana je ovako: čakavsko *va* je najrjeđe. Dolazi samo uz lične i pokazne zamjenice, uglavnom jednosložne: *va me*, *va nju*, *va nje*, *va njih*, *va tom*, *va vom*, *va taj*. Uz druge zamjenice naći će se i *v* (*v ničem*, *v sebi*) i *u* (*u sebi*, *u svojoj*). Inače se najčešće izmjenjuju *v* i *u*, uglavnom bez obzira na glas koji slijedi nakon tog prijedloga i bez obzira na vrstu riječi (*v človiku*, *v jutro*, *v ostrini*; *u jedno*, *u obrazu*, *u vernosti*). Jedino ispred riječi koja počinje suglasnikom *v* neće upotrijebiti kajkavski refleks (*u vernosti*). Najodlučniji razlog za ovakvu naizmjeničnu upotrebu obično je stih i ritam. Da bi sačuvaao dvanaesterac, Frankopan će u jednom stihu upotrijebiti lik *u*, a u slijedećem *v*:

*Što v oštrini pomajnka,
pak u špici nadoda . . .*

(*Starac batriv u životu*)

Metar mu je važniji i od eufonije pa zato nagomilava i teže izgovorljive skupove: *v strankah*, *v svitlosti*, *v smihu*. Slično vrijedi i za složenice s ovim prijedlogom, samo što je u njima *u* ipak nešto češće nego *v*: *uloviti*, *upeljati*, *upetiti*, *uraditi*, *ušetati*; *prevzeti*, *vtegniti*, *vticati*, *vživati*, *zavdati*. Kolebanja kod istih riječi najvećma su prouzročena potrebama stiha: *vgajati* — *ugajati*, *vkaniti* — *ukaniti*, *vticati* — *uticati*. Čakavski prefiks ima jedino glagol *vazeti*, *vazmi*, iako ni tu nema dosljednosti, jer se pored njega nađe i *uzeti*, i *prevzeti*, kao i *uzimljem*, *prevzimljem* pored *jemljem*.

Skup *čr* u brajskim se govorima nije promijenio, a dolazi pretežno i u Frankopana (*črn*, *očrnjen*, *začrlenivati*) pored *cr* (*crv*, *crn*, *crnina*, *criva*).

U složenicama glagola *ići* ne dolazi do metateze, pa potom ni do jotovanja: *najti*, *najdem*, *dojti*, *dojdem*.

Brajski govori su dosljedni u provođenju sibilizacije tipa *seljaki*, *brigi*, *duhi*. Frankopan će pored *oblaki*, *svidoki*, *u kolipki* i *šeregi* napisati *svidoci*, *ležaci*, *težaci*, i to ne samo u pjesmama na narodnu nego i u drugima.

Kao i govori njegova zavičaja, Frankopan dosljednije provodi jednu drugu glasovnu promjenu: sonorizaciju prijedloga *s* pred sonantima i vokalima. Ako je Ježić dobro transkribirao Frankopanov rukopis, pjesnik je govorio: *z jednim*, *z lažmi*, *z milošću*, *z njega*, *z novinom*, *z opravom*, *z ljubom*, *z rukom*, *z ufanjem*, *z vami*. Tako i složenice: *nezvist*, *zlomiti*, *zmišan*, *zmrviti*.

Glas *h* dolazi u Frankopana redovito tamo gdje mu je mjesto: *othrani*, *otħaja*, *prohoditi*, *hiža*, *halja*, *pregriħa*. Tako je i u brajskim govorima, samo što se *h* gubi na kraju riječi (*bi*, *gri*, *ovi*, *po njiva*) i u skupovima

hl, hr, ht kad iza njih slijedi vokal (*lad, rast, til*). Skup *hv* Frankopan rjeđe zamjenjuje suglasnikom *f* (*fatat*), što je u ovim govorima pravilo (*fatati, fala*).

Mjesto *o* u zamjenicama *kulik, tulik* dolazi *u*, ali Frankopan ne poznaje takvu zamjenu u prilogima i zamjenicama *unda, un, unaj, unakov*, koja je obilježje svih brajskih govora.

Zajedničke su Frankopanu i brajskim govorima još i ove glasovne pojave:

Kontrakcija zamjenica *ki, ka, ko, kim, kom, ku* itd. Uglavnom radi potreba stiha Frankopan upotrebljava i nestegnute oblike: *koji, koja, koje, kojim, kojom, koju* itd. Nešto rjeđa je kontrakcija zamjenice *moja, tvoja, svoja* : *ma, tva, sva*.

Afereza se pojavljuje u pokaznim zamjenicama kad im prethodi prijedlog: *na vom svitu*.

Sinkopa je česta u imperativu: *dršte, opravte, ponovte, potecte, pripravte, recte, vučte se, zazovte*, u prilogu *odvud* i posvojnoj zamjenici *njegva*.

Apokopa je česta u prilogima *ovak, tak, onak, kak, sim, tam, okol, prav, prik, kam* i veznicima *al, ak, neg*. Radi ritma ili rime Frankopan upotrebljava i pune likove: *ovako, kako, simo, ako, nego*. Završno *i* gubi se u infinitivu i u glagolskom prilogu sadašnjem. Dok je to u bosiljevskom i ribničkom govoru redovita pojava, u Ozlju je gubljenje krajnjega infinitivnog *-i* morfološka crta kojom se razlikuje infinitiv od supina (*Ideš kosit a ne znaš kositi.*) Frankopanu pak ti duži i kraći oblici služe uglavnom za potrebe rimovanja i metrike:

*nit zna grišnik promislit
da mora spet preminit*

....

Ne htih mnoge ni gledati,

...

nego želih prebirati

Protetičko *v* dolazi obično ispred *u*: *vučen, vučiti se, vuglen, vuho, vulica, vulje, vura, vuši, vusta, vustnica, navuk*.

Sonantom *v* razrješava se i hijat: *navuk, pavučina*.

Interpozicija je najčešća u ozaljskom govoru: *čerip, čerivo* i *čerišnja*. U ribničkom i bosiljevskom govoru nema te interpozicije (*črip, črivo, črišnja*), a nerijetko se gubi čak i *r*, pa će u Bosiljevu reći i *čišnja*. Frankopan ima malo primjera da bi se izvelo pouzdano pravilo. Pored *čerišnje* ima *crivo*.

Deiksa u niječnih zamjenica i priloga najčešća je u ribničkom kraju (*nigdir, nigdor, ničesar, ničemur, nikamor*), ali nije rijetka ni u ozaljskim selima (*nigdor, nigdar*). U Frankopana je dosta česta: *ništar, nigdar, nigdir, nigdor*.

Ima i dosta riječi s pokretnim samoglasnikom: *dost — dosta, kad — kada, prom — proma, sad — sada, skup — skupa, sprid — sprida, tad —*

tada, vred — vreda. U današnjim govorima frankopanske postojbine nisam naišao samo na riječi *prom — proma* i *sprid — sprida*.

Sonant *v* se gubi u skupovima *svr* (*srbiti, srabliv*), i *vl* (*las, lasac, ladavac, obladata*). U tangiranim govorima gubi se i u skupu *vs* u neodređenim zamjenicama *sa, saki, sakej*. Frankopan piše *vs* i *vsaki*, vjerojatno više po pravopisnoj inerciji nego po diktatu vlastitog izgovora.

Oblici

Ako izuzmemo imperfekt i aorist, kojih u govorima između Korane i Kupe danas nema, možemo ustvrditi da je morfologija tih govora gotovo identična s Frankopanovom.

U deklinaciji imenica sačuvani su stariji oblici. To znači da su razlike prema današnjem hrvatskom književnom jeziku ove:

Vokativ se izriče oblikom koji je jednak nominativu. U Frankopana se samo gdjekad pojavljuje *V* s posebnim nastavkom, i to pretežno u pjesmama na narodnu:

*Već te prosim, lipotom divojko ...
dragi braje, neznani junače ...*

Katkad je takav *V* izazvan potrebama stiha:

*Stvoritelju svita, de daj joj pomoći ...
Ovo ti, o svite, od sriće himbenost ...*

Učestaliji su nominativni likovi za *V*: *aj neverna srića, oh človik nevojlni, oh ljublena hćerka, nu bratja ljublena, oh nestalnost svita, dragi Pariz, želna moja radost*.

U *G mn. m. r.* nastavci su *-ov* i *-ev*: *dvanajst sinkov, prost od poslov, od friških udovcev*. Bez nastavka je *G* u imenica koje često dolaze u oznakama za mjeru ili količinu: *leto dan, sto dukat, sto krat, vnego put. Leto dan, mnogo put* govore i Brajci, u kojih kao i u Frankopana *G* od *put* u takvoj priloškoj sintagmi može biti i s nastavkom *-i*: *kuliko puti, tuliko puti*. Pored zajedničkoga *oblakov* Frankopan ima i *oblakih*, lik nepoznat u ovim govorima.

Imenice na *-a* u *G mn. u* pravilu su bez nastavka: *iz nog ili glav, prez suz, kuliko je zvezd, broj vaših ovčic*. Izuzeci su relativno rijetki: *-a* (*petnajst godina*), *-ah* (*po redanju biskupovih rukah*), *-i* (*kuliko jezer škudi*), *-ev* (*vustnicev dičnost*). Brajski ih govori nemaju.

Frankopan se koleba u *G* imenice *oči*: pored *očių* piše i *očijuh*. Brajski samo: *oči*.

I *G mn. sr. r.* u pravilu je bez nastavka: *vust ljubeznost, kuliko jezer*. Osamljen je primjer na *-ev*: *dragih srcev vse ljubeznosti*.

U *D mn. m. r.* nastavci su *-om* i *-em*: *popom, ciganom, starcem, ljudem*. U nekim je brajskim govorima *-am* (*konjam, volam*), a u većini *-um*.

D mn. ž. r. ima nastavak *-am*: *ženam, suzam*.

L mn. m. i sr. r. ima nastavak *-ih*: *na placih, po kutih, u nadrih, pri vratih*. U ženskom rodu je *-ah*: *v morskih glubinah, na vsih stranah, po vulicah*. U brajskom se izgubilo krajnje *-h*.

U I mn. m. i sr. r. nastavak je *-i*: *s drugimi poglavniki, žarkimi traki, s friškimi junaci, z grlci*. Rjeđi je nastavak *-mi*: *z darmi*. U ž. r. je *-ami*: *s tvojimi grožnjami i prošnjami, nad ovcami*. Imenice ž. r. na suglasnik mogu imati u I mn.: *-i (riči)* i *-mi (z lažmi)*. Tako je i u brajskom.

Instrumental lične zamjenice *ja* u Frankopana je, kao i u Bosiljevu i Ribniku, čakavski *manom* (i *manum*), a u Ozlju kajkavski *menum*.

U pridjevskoj deklinaciji mjesto *-oga, -omu*, kako dosljedno piše Frankopan, brajski govori imaju *-ega, -emu* (*lipega, lipemu*), a u D jd. ž. r. *-i (lipi ženi)* mjesto Frankopanova nastavka *-oj (lipoj ženi)*.

U Frankopana, kao i u citiranim govorima, češći je nastavak *-ji* za komparativ, samo što se u Frankopanovu jeziku *j* ne gubi iza palatala (*težji, dražji*). Sa *-ši* su komparativi *lipši, vekši i rajše*.

U bosiljevskom govoru za 3. l. prez. u mn. upotrebljavaju se usporedno nastavci *-e* i *-idu* (*nose, nosidu*), u ozaljskom *-e* i *-iju* (*nose, nosiju*), a u ribničkom sva tri. Frankopan upotrebljava samo kraći lik, jer jedan primjer s nastavkom *-iju* (*shodiju*) doista ne dopušta drukčije uopćavanje.

Specifična je tvorba imperativa nekih glagola: *povij, povijte, poglej, poglejte, poj, pojte*. Za 3. l. imperativa uz prezent dolazi i *nek* i *naj*. Čak je kajkavsko *naj* i nešto češće, što je karakteristika ozaljskoga govora.

U trpnom glagolskom pridjevu čest je nastavak *-jen*: *dobljen, zadobljen, raspuknjen, kušnjen*. Posebno se ističu glagolski pridjevi *prijet* i *blagoslovan* (mjesto *primljen* i *blagoslovljen*). U tom se navođeni govori slažu s Frankopanom.

Kao ni Brajci, ni Frankopan nema glagolskog prošlog priloga. Jesu li aorist i imperfekt u puku Bosiljeva, Ribnika i Ozlja još živjeli u 17. st., ili oni u Frankopanovu jeziku samo potvrđuju snažnu pjesnikovu povezanost s jezičnom tradicijom hrvatske književnosti, to za tezu koju ovdje dokazujem nije od bitne važnosti.

Imenice *postelj, obrv* i *stran* ne idu po *-a* osnovama, a mjesto *milost* je *milošća*. Neke imenice imaju druge sufikse: *jajce, ciganica, slavićak*. Slično je i s pridjevima: *svilan* i *siromaški* i s nekim glagolima: *hajam, gledim, vmiram, kupljem se, ležem* (mj. *legnem*), *primem, dobim, ishajam, othajam* (pored *ishodim, odhodim*), *prepušćati, dopušćati* (mj. *pre-pustiti, dopustiti*), *zamitati* (mj. *zametati*).

Broj *dva* u srednjem rodu glasi *dvi* (*dvi tela, dvi jajca*), kako je i pravilno prema staroj slavenskoj deklinaciji.

Sintaksa

Najzapažljivije su sintaktičke razlike između Frankopanova jezika i današnjih govora Bosiljeva, Ribnika i Ozlja ove:

1) upotreba aorista (*vidih, obisismo, biše*), imperfekta (*vživaste, vidjahu*) i imperfekatskog lika pluskvamperfekta (*bihu, čuli*),

2) adjektivizacija glagolskoga priloga (*polja cvatuća, magnutje je trpeće*),

3) upotreba genitiva lične zamjenice (u službi posvojnoga genitiva) mjesto posvojne zamjenice (*na nje črne oči, nje tela svitlosti*),

4) red riječi.

Dok je upotreba navedenih glagolskih oblika u prvom redu uvjetovana hrvatskom književnom tradicijom, a tek u manjoj mjeri metrikom i rimovanjem, dotle je red riječi najviše podložan potrebama stiha. U proznim tekstovima, kao i u svoj starijoj kajkavskoj književnosti, očit je utjecaj latinskoga i njemačkoga jezika: »razmislite za čigove sluge po ređenju biskupovih rukah prijeti jeste.« Ali što se tiče reda riječi u rečenici, Frankopan ima i jednu osobinu koja ga povezuje s govorima Bosiljeva i Ozlja. Kraći oblici pomoćnih glagola *biti* i *htjeti* mogu doći ne samo iza izgovorne stanke nego i na početku rečenice:

Su vridna veselja ... je srcu stvoreno ... će li kad med nas zajti ... bih pitat smila ...

S tim je govorima u skladu i Frankopanova upotreba danas bezličnoga glagola *triba*: *triba je, ni triba*.

Rječnik

I za Frankopanov rječnik može se reći da je sinteza naših narječja, jer pored općehrvatskog rječničkog blaga sadrži turcizme (*testir, delija*), tipične čakavizme (*crikva, figa, jemljem, kontent, mat, prija, prijeti, spenza, vazeti*) i tipične kajkavizme (*ar, akoprem, doklam, dotlam, potlam, ladavac, lukna, nut, listor, pokihdob, pripećenje, protulitje, spominak, spravišće, škrlac, tovaruš, zda*). Ako se izuzmu riječi koje su jednako štokavske i čakavske koliko i kajkavske, ili ih je bar teže pripisati samom jednom od tih narječja, može se reći da je Frankopanov rječnik više kajkavski nego čakavski (osobito u prozi) i da su štokavski utjecaji manje izraziti. Do sličnog sam zaključka došao ispitujući leksičku građu skupljenu u ozaljskim, ribničkim i bosiljevskim selima. Za ilustraciju tih tvrdnji donosim popis onog dijela Frankopanova leksika koji i danas živi u bosiljevskom, ribničkom i ozaljskom govoru. Uzeo sam u obzir samo one riječi koje u suvremenom standardnom jeziku: a) ne postoje, b) ne upotrebljavaju se na istoj stilskoj ravni (*oganj*), c) imaju i drugo značenje (*život — 1. život, 2. tijelo*), d) karakteristične su fonetske inačice (*nadra*). Stilske oznake (*arh. afekt.*) odnose se na današnje brajske govore. Npr. *aldovati* danas upotrebljavaju samo još najstariji ljudi.

al, suprot. i rast. — ali, ili
aldovati, arh. — žrtvovati

balota, arh. — kugla, smotak
(pamuka npr.)

balta — sjekira

bañtovati — uznemirivati

batriti — tješiti, hrabriti

beteg — bolest

betežan — bolestan

betežnik — bolesnik

blazniti — bulazniti, buncati

cifrast — kićen

cipov, arh. — fini, bijeli kruh

coprija — čarolija

čer, čera — jučer
čerišnja — trešnja
čez — kroz

dikla — 1. djevojka, 2. sluškinja
dišati — mirisati
dobrunditi (dobrundati), afekt. —
dojuriti
dohajati — dolaziti
dragoljub — đurđica
drivo — drvo
drugač — drukčije
drugoč, arh. — drugi put
droban — sitan
drum — predjel, kraj
družina — obitelj
dvojiti — očajavati, sumnjati

faliti — manjkati, pogriješiti
farba — boja
fela — vrsta
frižak — svjež

ganak — balkon, trijem
gdo — tko
godina — kiša
glubina (glibina) — dubina
gusto — često

hajuš (hejuš, hijuš), arh. — ris
haluga — drač, korov
halja — kaput
harac, arh. — borba
hasan — koristan
hasniti — koristiti
henjati — prestati
hitati, hititi — bacati, baciti
hiža — kuća
hižni — kućni
hrgast — kvrgav
hud — zao, bijesan

jednako (jednak) — neprestano,
stalno
jutra (jutri) — sutra

kača — zmija
kadi — gdje
kaj (kej) — što
kaštiga — kazna
kazati — pokazivati
kehlav (kehljav) — kašljucav
kinčiti — kititi
kip — slika (i kip)
kitlica (kiklica) — suknjica
klatariti se — skitati se
komaj (kome) — jedva
kontent (kuntent) — zadovoljan, za-
dovoljen, sit

kot (kod, kud, kut) — kao
kuševanje — cjelivanje, ljubljenje
kušniti (kušniti) — poljubiti

landrati — tumarati, skitati se,
lasi — kosa
leto — 1. ljeto, 2. godina
loza — šuma
lucki — tuđi

malati — ličiti, slikati
mentovati se — riješiti se, oslobodi-
ti se
meštija — majstorija, vještina, za-
nat
metul (matulj) — leptir
morgovati — gundati, negodovati
mraziti (se) — mrziti (se)
mrcina — životinjska lešina, crko-
tina
mučati — šutjeti
mašnik — misnik

nadažti — prevladati, nadjačati, po-
bijediti
nadra — njedra
nagražati se — prijetiti
namagnuti — namignuti
nastor — jal, prkos, zloba
nažgati — upaliti
nezvist — nesvijest
nigda — nekada
nigdar — nikada
nigdo, nigdor — 1. nitko, 2. netko
norac — budala, luđak
noriya — budalaštvo, ludost, obješe-
njaštvo

obimati (objimati) — grliti
obitati — obećavati
objeti — zagrliti
odhajati (otajati) — odlaziti
oduriti (odvuriti) — omrznuti, s ga-
đenjem odbaciti, prezreti
oganj — vatra
oplećak, arh. — dio ženske odjeće
oprava — odjeća, haljine
oroslan, arh. — lav
osal — magarac

pajdaš — drug
pametiti — pamtiti
pantljik — vrpca
pećina — stijena
pedanj — pedalj
pelda, pilda — lik, slika
peljati — voditi, voziti
petlarija (petljarija) — prosjačenje,
bijeda

petljarski — prosjački, bijedan
pikast — pjegav
pinezi (penezi) — novac
plac — trg, mjesto, prostor
plendрати (plindrati) — plijeniti, pljačkati
plišiv — čelav
polag — pored, pokraj, uz
pot — znoj
poteći — potrčati
povaditi se — posvaditi se
povekšati — povećati
povidati — reći, kazati
pratež — oprano rublje
pregriha — grijeh
prem — premda
prepovidati — zabraniti
prez — bez
pridelivati — obrađivati, privređivati
prijetan — ugodan, prihvatljiv
prijeti — primiti, prihvatiti
prilizavati se — ulizavati se, dodvoravati se
pripetiti se — slučajno se dogoditi
prisposdobiti — usporediti, zamijeniti zbog sličnosti
prišparati — uštedjeti
prositi — moliti
pruglo (spruglo) — vrsta zamke za ptice
puklast (pukljav) — grbav
puznuti — ispadati (o kosi, bradi)

rad imati — voljeti
rit — stražnjica
roštati — zveketati, lupkarati
roža — 1. ruža, 2. cvijet
rubачica — košuljica
rubenina — rublje

sajav — čađav
sapa — dah, para
seguran — siguran
sim — ovamo
slavićak — slavuj
smetan — smetljiv, nečist
snaga — čistoća
snažiti — čistiti
skončati — završiti, zaključiti
skoznupati (skuznovati) — biti u brizi, brinuti se
skradnji — posljednji
spodoban — sličan
spoganjati (ispoganjati) — odgonetavati
spolom — sasvim, potpuno

spominjati se — sjećati se
sponesti se — 1. uzoholiti se, 2. napasti
sprovajati — sprovoditi
stepen — zaprljan, zablacen
stoprav (stopr) — tek, istom
stranski — strani
striha — 1. krov, 2. nadstrešnica
suprotivan — protivan
svititi — svijetliti

škoda — šteta
škrbav — ščrbav
škulja — rupa
škur — taman, mračan, smeđ
škurina — tama, mrak, sumrak
špica — šiljak
špital, arh. — bolnica
špot — grdnja, sramota
špotati (se) — grditi, rugati se
štentati — gubiti vrijeme, dangubiti
štiglic (štigalc) — češljugar
štirati — misliti, držati
štunfica — čarapa

tanac — ples
tancati — plesati
tenja, tinja — sjena
termin (terminj) — rok
toporišće — držak
tram — greda
truc — prkos
truha — trun
uran — toranj
tvrdan — čvrst, postojan

vadlja — oklada
vadljati se — kladiti se, okladiti se
valovati, arh. — darovati, priznati
vekušina — većina
vgajati — ugađati
vim — ipak, ta
vkiniti, arh. — prevariti
vračiti — liječiti
vrći — baciti, metnuti
vtegniti — dospjeti, stići
vužgati — upaliti, zapaliti
vujti — pobjeći
vreda — brzo, odmah

zabiti — zaboraviti
zač (zak) — zašto, jer
začeti — početi
zajac — zec
zakaj — zašto
zaštentati — izgubiti vrijeme, oduzeti vrijeme

<i>zatrđivati (zatrjevati)</i> — začepļivati	<i>zmagati</i> — svladati, pobijediti, podnositi
<i>zavdati</i> — zadati	<i>zrok</i> — uzrok, razlog
<i>zdiHAVATI (izdiHAVATI)</i> — uzdisati	<i>život</i> — 1. život, 2. tijelo
<i>zdivati</i> — stavljati zajedno, slagati	<i>žuhkost (žufkost)</i> — gorčina
<i>zganKa, arh.</i> — zagonetka	

Iako Frankopan, za razliku od Petra Zrinskoga, uopće ne upotrebljava zamjenicu *ča*, nego *kaj* (najčešće) i *što* (nešto rjeđe), na temelju svega izloženoga može se zaključiti da je njegov jezik čakavsko-kajkavski s ikavsko-ekavskim izgovorom, izrastao iz narodnoga govora kakvim se u njegovo doba govorilo na frankopanskim posjedima između Korane i Kupe, a kojim se — u osnovi — još i danas govori na tom području. Slična uspoređivanja vjerojatno bi pokazala da se isto takva tvrdnja može protegnuti i na jezik Frankopanove sestre Katarine i muža joj Petra Zrinskoga. Sve nepodudarnosti između ovoga do kraja nerazvijenog zrinsko-frankopanskoga književnog jezika i današnjih tzv. brajskih govora mogu se opravdati trima činjenicama:

1. Frankopanov (a tako i Katarinin i Petrov) jezik njegovani je književni jezik obrazovanih ljudi i prema tome u mnogočem bogatiji i razvijeniji od dijalekatske baze.

2. Oblikovanje frankopanske (i zrinske) čakavsko-kajkavsko-štokavske sinteze ostalo je nedovršeno.

3. Od Frankopanovih vremena do danas govori Bosiljeva, Ribnika i Ozlja i sami su pretrpjeli izvjesne izmjene. To je lako dokazati: mnoge od popisanih riječi već su arhaične, znaju ih samo najstariji ljudi, a i oni ih upotrebljavaju sve rjeđe (npr. *aldovati, godina, oroslan, valovati, vreda*).

Summary

DIALECT BASE IN FRAN KRSTO FRANKOPAN'S LANGUAGE

The language of Fran Krsto Frankopan's poetical work is usually characterized by researchers as a peculiar mixture of »čakavian«, »kajkavian« and »štokavian« dialect. The comparison between Frankopan's language and the contemporary local speech of Bosiljevo, Ribnik and Ozalj, places where Frankopan was born and where he spent most of his time, reveals many common features, especially on phonological, morphological and lexical level. These language identities prove that Frankopan did what many other poets had done before him: he built his literary language on the basis of his country speech, enriching it and ennobling it with the treasure of Croatian literary heritage. That basis is »čakavian« and it belongs to that part of middle-čakavian ikavian-ekavian dialect which over the centuries has acquired some »kajkavian« features — first of all the pronoun »kaj« (what) — and has developed

into »čakavian-kajkavian« idiom with some »štokavian« characteristics. This mixed type stretches from Ogulin to Karlovac and Žumberak.

Inconsistencies of Frankopan's language with present speeches of Bosiljevo, Ribnik and Ozalj can be easily explained:

1. Fran Krsto Frankopan's poetical language is the cultivated language of educated people and consequently more developed and richer than its dialectal basis.

2. The formation of Frankopan's »čakavian-kajkavian-štokavian« synthesis remained unfinished.

3. Since Frankopan's time the speeches of Bosiljevo, Ribnik and Ozalj have themselves undergone certain changes.